

Prolog

O BISERICĂ CU DOI PAPI ÎN VIAȚĂ

Același timp: ziua de 13 martie 2013. Același loc: Piața Sfântul Petru. Același subiect: papa – sau mai curând papii: cel care pleacă și cel care vine. Biserica Catolică deține secretul unor spectaculoase regii, iar coloanele lui Bernini de la Roma oferă o scenă minunată pentru piesa ce se desfășoară atunci în fața a milioane de telespectatori din lumea întreagă. Dar, în această seară, piesa care se joacă, între momentul în care cardinalii, cu figuri grave, s-au închis și acela în care fumul alb iese pe minusculul horn agățat pe acoperișul Capelei Sixtine, cunoaște o intensitate dramatică. Cu atât mai mult cu cât au trecut opt ani de la precedentul conclav.

În perioada aceea, catolicii păreau profund afectați din cauza dispariției unui papă, Ioan Paul al II-lea, pe care îl vedeau muribund, deși îl crezuseră aproape etern și care, timp de douăzeci și șase de ani, acaparase atenția. Cum nu se întrevădeau alți posibili candidați, alegerea unuia dintre colaboratorii săi cei mai apropiați, cardinalul Ratzinger, nu fusese decât o formalitate. În fond, mai nimeni nu-și putea imagina că ar putea fi papă altcineva decât Wojtyła, cel care, timp de un sfert de secol, sfârșise prin a se identifica în totalitate cu funcția sa.

Nimic de acest gen de data asta. Căci nu era vorba de sfârșitul unei epoci, ci de începutul uneia noi. Un semn care nu te

înșală în această privință: în 2005, la alegerea papei Benedict al XVI-lea, erau prezenți 3.500 de ziașiști, pe când acum, mai mult de 5.600 privesc atent „logia”, balconul unde va apărea noul papă. Dovadă că Biserica, despre care se crezuse că era distrusă din cauza scandalurilor de pedofilie, decredibilizată în urma afacerii Vatileaks, mai poate să intereseze și să surprindă.

Și asta pentru că de o lună, din 11 februarie, când un papă, într-un mod cu totul de neimaginat, a renunțat la misiunea sa, fiecare simte foarte bine că se petrece un lucru hotărâtor pentru viitorul papalității. Că, în spatele grelelor uși închise ale conclavului, este în joc viabilitatea conducerii Bisericii. Prin gestul său, pe care, fără doar și poate, l-a prevăzut el însuși, Benedict al XVI-lea a pus în mișcare un proces a cărui influență nu poate fi încă evaluată. Prin desacralizarea funcției papale, care devine de acum o slujbă ca oricare alta și deci din care se poate demisiona, este impulsionată intrarea conducerii Bisericii în secolul al XXI-lea.

Așadar, primul act – „renunțarea” lui Benedict al XVI-lea. A surprins pe toată lumea, inclusiv pe cardinalii care îl ascultau, în sala „Clementină”, citindu-și anunțul în latină. Dar fiecare a înțeles repede, mai mult sau mai puțin intuitiv, caracterul cu adevărat revoluționar a ceea ce urma să se petreacă.

Pentru a se convinge, a fost nevoie, poate, de acea fotografie apărută la începutul lui martie 2013 într-o revistă italiană de mare tiraj, *Chi*, un *Paris Match* de cealaltă parte a Alpilor. O fotografie, făcută în fugă de un paparazzo indiscret, îl surprinde pe papa „distins” și demisionar. Retras la Castel Gandolfo, proprietatea pontificală de pe înălțimile din Lazio,

de la Roma, el „își face plimbarea”, ne explică legenda fotografiei. Cu un baston în mână, la brațul secretarului său particular, el nu mai este decât o firavă siluetă uitată, într-o manta albă puțin prea largă: omul care părea, cu câteva luni în urmă, unul dintre cei mai puternici din lume, nu mai e de-acum înainte decât un bătrân pensionar, care se plimbă departe de toți. Mai sugestivă decât multe discursuri, această fotografie exprimă esențialul; nu mai există suveranul pontif, papa este un om care, la fel ca oricare altul, se pensionează și poate să-și păărăsească misiunea.

Această demisie nu a fost înțeleasă de toți. A șocat uneori, și este firesc; s-a produs o ruptură față de secolele în care ne-am obișnuit să vedem un pontif de drept divin domnind peste catolici. În Italia, o caricatură groaznică a avut un oarecare succes. Papa poate fi văzut aici abandonându-și nava, *Biserica*, eșuată pe o insulă, aluzie la atitudinea lașă a căpitanului navei *Costa Concordia*, vaporul de croazieră care, cu câteva luni înainte, se sfărâmasese ciocnindu-se de stâncile insulei Giglio, în largul Toscanei. În mintea multor catolici, un papă nu ar fi trebuit să demisioneze. Ales sub inspirația Sfântului Duh, el devine, prin funcția sa, învestit cu o formă de sacralitate care „îl obligă”.

Care este, în fond, adevăratul motiv al demisiei papei Benedict al XVI-lea? Mai multe interpretări sunt posibile. Desigur, ea a fost văzută ca o consecință a acumulării de scandaluri ce au afectat Curia, revelate mai ales datorită afacerii Vatileaks. Astfel a fost numită dispariția documentelor extrase din corespondența privată a papei, subtilizate de un majordom neloial și date publicității de ziaristul italian de investigație Gianluigi Nuzzi în mai 2012. Aceste documente, așa cum vom

vedea mai departe, divulgă comportamente ale Curiei Romane foarte puțin conforme cu valorile evanghelice ale Bisericii, o Curie coruptă atât pe plan financiar, cât și moral.

În realitate, se pare că Benedict al XVI-lea, „întristat”, conform propriilor cuvinte, de aceste afaceri, nu a tras anumite concluzii. Este adevărat că pontiful german, care a pus capăt impunității părintelui Marcial Maciel, fondator al Legiunii lui Christos, apropiat al papei Ioan-Paul al II-lea, dar și una dintre personalitățile cel mai profund viciate ale Bisericii Catolice, responsabil al unei întregi serii de scandaluri sexuale¹, nu-și făcea deloc iluzii în privința defectelor celor

¹ Născut în Mexic, Marcial Maciel (1920-2008) a creat, în 1941, congregația religioasă Misionarii de la Sacré-Coeur, pe care o numește apoi Legiunea lui Christos. Marcat de caracterul puternic anticlerical al statului Mexic înainte de război, el vrea să-i „mobilizeze” pe oameni „pentru împărăția lui Dumnezeu”. În 2010, congregația își desfășoară activitatea în douăzeci și două de țări; ea revendică mai mult de opt sute de preoți, două mii trei sute de călugări în formare și aproape șaptezeci de mii de membri laici. Dar, foarte curând, la Roma, sunt aduse din nou acuzații referitoare la devierile sexuale ale fondatorului și la derivatele sectare din conducerea congregației. În 1956, o primă anchetă, făcută de Roma, este clasată fără vreo urmare. Părintele Maciel va fi chiar susținut de Ioan-Paul al II-lea cu ocazia primei vizite a acestuia în Mexic, în 1979, și sprijinit puternic de congregație. În ciuda unor serii de plângeri și acuzații, papa polonez îl susține până la capăt pe fondator. A fost nevoie să vină Benedict al XVI-lea ca să fie luate măsuri: în 2006, părintele Maciel este condamnat la o viață retrasă, de penitență. După moartea lui, în 2008, și după noi dezvăluiri privind viața sexuală și toxicomania sa, papa cere Legiunii să-și schimbe conducătorii și să-și reformeze statutul.

din sferile înalte ale Bisericii. Este suficient să amintim sumbra meditație pe care cardinalul Ratzinger a rostit-o cu câteva zile înaintea alegerii sale ca papă, cu ocazia ultimului drum al Crucii făcut de Ioan-Paul al II-lea, în Vinerea Mare, în decorul sugestiv al ruinelor Colosseumului, luminat de făcliile credincioșilor.

„Nu trebuie oare să ne gândim, rostea atunci viitorul papă, la ceea ce Christos a trebuit să sufere chiar în Biserică? [...] Câte pete în Biserică și în mod special printre cei care, ca sacerdoți, ar trebui să-i aparțină în totalitate! Cât orgoliu și câtă autosuficiență!” „Adesea, Doamne, a continuat el, Biserica Ta ni se pare o barcă gata să se scufunde, care ia apă din toate părțile.” Și a continuat: „Veșmintele și chipul atât de murdare ale Bisericii Tale ne înspăimântă. Dar noi înșine le murdărim! Noi înșine Te trădăm de fiecare dată, cu toate cuvintele și gesturile noastre frumoase.”

Încă și azi, radicalitatea acestei analize necosmetizate șochează prin luciditatea ei. Într-adevăr, Benedict al XVI-lea nu a fost deloc surprins de documentele publicate în afacerea Vatileaks. Fără îndoială, era pur și simplu amărât de a fi fost înșelat chiar de majordomul său. Este puțin probabil că el a părăsit puterea din acest motiv – la urma urmei, niște treburi mult mai puțin grave decât toate scandalurile de pedofilie pe care a trebuit să le gestioneze. Cu toate acestea, afacerea Vatileaks a revelat fisurile adânci ale unei conduceri aflate la capătul puterilor. Datorită acestui fapt, afacerea a dat libertate exprimării. Se știa că nimic nu era limpede la Sfântul Scaun, câteva acțiuni ale justiției italiene în acești ultimi ani au scos

în evidență cazuri de fraudă și corupție destul de grave, dar repede înăbușite, deși ziaristii au dovedit multă vreme, în privința Vaticanului, existența unui respect cam vinovat. De atunci, disfuncționalitățile la cel mai înalt nivel al Bisericii nu au mai fost un subiect interzis și cardinalii înșiși le vor menționa cu mult timp înainte de conclavul care l-a ales pe Francisc. Ei vor constitui, așa cum vom vedea în continuare, fundalul acestei cerințe a opiniei catolice, de profundă schimbare în conducerea Bisericii.

Pentru alții, starea de sănătate a lui Benedict al XVI-lea explică retragerea sa de la putere. Pontiful german s-a simțit slăbit și a fost cuprins de teamă. Și în această privință, lucrurile sunt mai complicate. Papa, în vârstă de 85 de ani, vedea într-adevăr cum puterile i se împuținează. Totuși, așa cum ne arată foarte bine analiza părintelui iezuit Antonio Spadaro, directorul revistei *La Civiltà Cattolica* și cunoscut drept „interviewatorul” papei Francisc², cel mai bine este să vedem termenii exacti folosiți de Benedict al XVI-lea cu ocazia renunțării. Desigur, el menționează vârsta. Dar adevăratul motiv, pe care îl amintește în primul rând, este Biserica. Să-l ascultăm: el admite că, într-adevăr, „această funcție (papalitatea), prin esența sa spirituală, trebuie să fie dusă la îndeplinire nu doar prin opere și cuvânt, ci și, nu mai puțin, prin suferință și rugăciune”. Dar, continuă el, „în lumea de astăzi, supusă unor schimbări rapide și agitată de probleme de

² Antonio Spadaro, *Da Benedetto a Francesco, cronaca di una successione al Pontificato*, Torino, Lindau, 2013.

mare importanță pentru viața credinței, pentru a conduce barca Sfântului Petru și a propovădui Evanghelia, vigoarea trupului și a spiritului este și ea necesară”.

Fiecare cuvânt este cântărit, așa cum procedează întotdeauna Ratzinger: sarcina papei nu este decât una spirituală. Succesorul Sfântului Petru nu este un fel de taumaturg, care ar avea puteri divine prin simpla sa alegere. Nu, rolul papei este într-adevăr acela de a conduce Biserica. Și acest lucru Benedict al XVI-lea l-a luat în serios. Cu atât mai mult cu cât, așa cum foarte bine se exprimă, de la un papă nu se așteaptă același lucru în 2013 ca în epoca în care puterea sa nu se exercita decât asupra unei mici părți a Europei, în cadrul unei creștinătăți reduse, în care autoritatea sa nu era contestată. Astăzi, catolicii, peste 1,2 miliarde de credincioși, sunt răspândiți pe toată planeta, ceea ce face ca această confesiune să fie cea mai importantă. În sfârșit, lucru pe care pontiful german îl subînțelege, viața credinței nu mai curge de la sine: misiunea ce trebuie îndeplinită este redutabilă dintr-un alt punct de vedere.

Demisionând, Benedict al XVI-lea nu face decât să reamintească adevărata legitimitate a papei, aceea de a „conduce barca Bisericii”. El operează o radicală și salutară distincție între omul Ratzinger și funcția sa – aceea de papă. Până acum, notează un teolog specialist al conciliului, părintele Ghislain Lafont, călugăr benedictin din abația Pierre-qui-Vire, „catolicii rămăseseră, în ciuda conciliului Vatican II, cu ideea, exprimată în timpul său de Pius al XII-lea, a unui papă investit de Dumnezeu cu putere absolută, care

trebuia să-și asume până la capăt însărcinarea”³. Prin gestul său, Ratzinger reînnoiește această imagine, care interzicea orice demisie, orice distanțare de funcția considerată atunci de natură divină. Înaintea lui, nimeni n-a îndrăznit. Din contră, Ioan-Paul al II-lea, păstrând până la ultima suflare atribuțiile funcției, a întărit această imagine a papei de personaj cvasisupranatural.

Prin această desacralizare, trăită ca atare de membrii cei mai conservatori ai Curiei, Benedict al XVI-lea face loc unei concepții moderne despre puterea pontificală.

De altfel, ne putem aminti că, în timpul celor opt ani de cârmuire, din 2005 până în 2013, Ratzinger a încercat să schițeze o imagine mai puțin copleșitoare a papalității, cu mai puține călătorii, mai puține luări de cuvânt și o mediatizare mai redusă decât pe vremea predecesorului său. Dar Benedict al XVI-lea a fost chiar pe punctul de a se pierde el însuși în această formă de umilință, căci totul, la Vatican, este conceput pentru o papalitate puternică, absolută, acaparatoare. Fără să fi schimbat mai întâi chiar concepția despre putere, Benedict al XVI-lea a eșuat în încercarea de a impune o formă de practică ce nu convenea sistemului. Și astfel a lăsat loc unui anturaj mai puțin scrupulos, care a pus mâna pe această putere absolută, în folosul unor interese particulare mărunte și al unor combinații diverse. Scaunul Sfântului Petru părea gol, iar acest gol era mai rău decât orice într-un model centralizat și ierarhic în egală măsură.

³ Convorbire cu autorul, septembrie 2013.